

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سیرائیگی شاعری دارلقاء

مقالہ برائے پی ایچ۔ ڈی

سیرانکی شاعری و ارتقاء

از

نصر الشخان ناصر

متعلم پی ایچ۔ ڈی

بہاؤ الدین ذکریا یونیورسٹی ملتان

نگران

ڈاکٹر مہر عبدالحق۔ ایم اے پی ایچ۔ ڈی

ترتیب

- ۱۔ مہیاگ
- ۲۔ پہلا باب - زبان تے اوند اویورا
- ۳۔ بوجھا باب - لوک ورثہ
- ۴۔ تریجھا باب - شاعری دا جائزہ (موضوعات کے حوالے نال)
- ۵۔ چوتھا باب - اصنافِ سخن دا جائزہ
- ۶۔ پنجواں باب - سرائیکی مرثیہ
- ۷۔ چھیواں باب - سرائیکی شاعری دا پہلا دور
- ۸۔ ستواں باب - سرائیکی شاعری دا بوجھا دور
- ۹۔ اٹھواں باب - سرائیکی شاعری دا تریجھا دور
- ۱۰۔ ناناواں باب - سرائیکی شاعری دا پاکستانی دور
- ۱۱۔ ڈہرواں باب - نتارا (محاکمہ)
- کتا بیات

مندرجات

پہلا باب

صفحات

۵۲ تا ۱

زبان تے اوزدا ویورا

زبانوں کینو میں بنشیاں - مختلف نظریات - عظیم دادھی سندھ داتا ریخی تے تہذیبی پس منظر - منڈا دور -
 درادڑھی دور - آریائی دور - ایرانی دور - بدھ مت دا دور - رائے خاندان دا دور - برہمن دور
 اسلامی دور - ناٹھین عصر - سکھاں دا دور - انگریزی دور - پاکستانی دور
 زبانوں دی ڈنڈ - جارج گریسن - ڈاکٹر محی الدین قادری ندور - ڈاکٹر سنیٹی کارا چیرجی -
 ڈاکٹر مسعود حسین خان - ڈاکٹر سدھیشور رادوریا - ڈاکٹر شوکت سبزواری - ڈاکٹر سہیل بخاری
 سرائیکی زبان دا منڈھ - منڈا رکھتے سرائیکی - سرائیکی تے درادڑھی لسانی رشتے -
 سرائیکی تے اسوری - سرائیکی تے دراچڈھ اپ بھرنش -

سرائیکی زبان دا ڈوجھا دور

سرائیکی تے عربی - سرائیکی تے فارسی - سرائیکی تے اردو - سرائیکی زبان تے ہمسایہ علاقائی
 زبانوں - سرائیکی تے پنجابی - سرائیکی تے سندھی - سرائیکی تے پشتو - سرائیکی تے بلوچی
 رسم الخط - قدیم تھانی رسم الخط - برہمنی رسم الخط - جوناگری رسم الخط - نثارو رسم الخط
 منڈا - اچی - کرٹکی - عربی رسم الخط - فارسی رسم الخط

ڈرجھباب

لوک ورثہ

صفحات
۹۲ تا ۱۰۳

سرائیکی زبان دا تہذیبی زندگی مال تعلق - معاشرتی پس منظر - مذہبی پس منظر - سیاسی پس منظر -
 سرائیکی زبان دا ادبی ورثہ - الفاظ دا ذخیرہ - اکھاٹاں بھارے تے دعائیں - بھجارتاں - کھیڈاں دے بول -
 لوک قصے - لوک شاعری - لولیاں - پرنے دے گیت - موسماں دے گیت - فغلاں دے گیت -
 بکروالاں دے گیت - ملاحوالاں دے گیت -

چھلا - مورٹن - ٹہر - گانمنٹن - جھم دے گیت - باگی - بگڑو - سستی -
 سادن ماکھو - بوڈی - پھاکے - ٹپتہ - چہر نہ - ڈھولا - ماہیا - تورا - کلیاں
 ڈھہڑا - سندھی لولی - جھولٹو - رولو - موڈی - گچ -

تیر بھباب

صفحات
۱۰۲ تا ۱۰۳

سرائیکی شاعری دا جائزہ موضوعات دے حوالے نال

سرائیکی شاعری دی اتسام - مذہبی شاعری - حمد شریں - دینی رسالے - منظوم عشقیہ
 داستاناں دے پرچہ حمد - کافی دے پرچہ حمد - ڈہڑے دے پرچہ حمد - ڈوجیاں صفحاں دے پرچہ حمد - شاعری - نعتیہ شاعری
 نورنامے - مہراج نامے - تولد نامے - درد نامے - مچھلے مبارک - مولود شریف - نعت شریف - نعتیہ
 گہڑیاں - نعتیہ تورے - نعتیہ سہ حرفیاں - نعتیہ جوگی نامے - نعتیہ لوطے نامے - نعتیہ ڈھوے -
 بارہ ماہ عسکری - نعتیہ سہرے - دینی رسالے - صوفیانہ شاعری - اسمبلی بزرگاں دا کلام - حقانی
 قصے - صوفی شعراء - عاشقانہ شاعری - مزاحیہ شاعری - بانی شاعری -

چوتھا باب

اصنافِ سخن دا جائزہ

صفحات

۲۴۲ تا ۱۴۳

کافی - سرخفی - چرخ نامہ - دھولا - جوگی نامہ - گھڑولی - بارہ ماسا -
 ست دار - بہشت پاکس - ڈوہڑا - دُفہ - پوڑی - گانٹھن - طوطا نامہ - تورا
 جڈڑی - بیت - جگ نامہ - بحر - مثلث - محس - محس - عنزل - عنقیہ - ستان -
 ہیرا پنجاہ - سستی نپول - یوسف زینجا - سیلی مجزی - بیلاں چلیہ - گاڈ نامہ - قصہ
 سہری بائی - نمیزنی مینترہ - سراپ - قصہ جلیسی - قصہ تیسیم انصاری - باغ دیہار کمانی -
 سستی -

پنجواں باب

سرائیکی مرثیہ

صفحات

۲۴۲ تا ۳۱۵

مقامانِ درجِ مرثیہ دا آغاز - عرب سیاحی نامانِ درجِ آمد - قلم و ادب اور اقتدار -
 حسینی پیمانہ دا کلام - اسماعیلی پیراں دا کلام - سولہویں صدی عیسوی درجِ مرثیہ قدیم دورک شعرا
 کلامِ درجِ واقعاتِ کربلا دا تذکرہ - بارہویں صدی عیسوی درجِ مرثیہ - بارہویں صدی عیسوی درجِ مرثیہ
 تیرہویں صدی عیسوی درجِ مرثیہ - منتخب مرثیہ گو شعرا دا تذکرہ - سندھ درجِ مرثیہ -
 سرائیکی مرثیہ دے خاص گئی -

چھوٹا باب

صفحات
۳۱۱ تا ۳۴۹

سرائیکی شاعری کا پہلا دور - دینی شاعری کا دور

سیکسی ادوار دا خاکہ - ملتان تے اچھ علم و زمان دے مراکز - تہذیبی وراثت - سرائیکی شاعری
دے ادوار دکی فہم - سرائیکی شاعری کا پہلا دور - مذہبی شاعری کا دور - ایس دور دے سیکسی سماجی
حالات ایویں حضور حیات - قدیم نمونے - تریکھی صدی دے سیکسی دامنونہ کلام - سرائیکی دے شعر -
پتلی نمارے دا چرن - کوٹ مردن دکی کہادت - ہارون بن موسیٰ ملتانی - حضرت خواجہ فرید الدین
گنج شکر - حضرت بہا الدین ذکریا ملتانی واڈو پڑھ - غزیری ملتانی دکی تاریخ گوئی - حضرت
مردم جہانیاں جہانگشت دے مہرے تاریخ فیروز شاہی واقفہ - منظوم تاریخ کہادت - سب توں
پہلا منظوم جنگ نامہ - پہلا مسلمان سرائیکی شاعر - سترھویں صدی عیسوی دا اک ہندرت عر -
گرنتھ وچ سرائیکی شاعری - قصیدہ بردہ شریف دا منظوم ترجمہ - حلیہ مبارک - قصیدہ شوقیہ دا
منظوم ترجمہ - حضرت ملاں - اسلیلی پیرتے گنان - پیر نور الدین - پیر شاہ شمس سبزواری - پیر
صدر الدین - پیر حسن کبیر الدین - محمد اعظم خان چانڈیہ - حضرت قبول فیقر - حضرت بابا فرید الدین
سعود گنج شکر - بابا فرید دا کلام - خواجہ امیر خسرو - پیر اشہد - شیخ فرید الدین ابراہیم ثانی -
دمودر داس دمودر - مولوی عبداللہ لاہوری - عبدالکریم جھنڈی - طیب شکوہی - حضرت شاہ
دلائی ملتانی - شاہ حبیب تادری - حضرت سلطان باہو - شیخ عبداللہ ملتانی
عظمت خان بڑائی - پارے لال - چوہدری نعمت رام نعمتی - سکندر خان سکندر - سید مان شیرازی
حافظ محمد شاعر - مولوی محمد حادق - سلطان محمد انصاری - عبدالباقی انصاری -

سئوال باب

صفحات

۳۲۳ تا ۳۰۰

سرایکی شاعری داد و جہاد دور

صوفیانہ شاعری دادور۔ ایسی دور دادی مکہ، مسندرا علی حیدر لکنائی۔ چراغ اعوان۔ صدیق لالی
 مولوی لطف علی۔ احمدیار تونسوی۔ حاجی نور محمد شیر گڑھی۔ ردعل فقیر۔ حضرت سپہی سرت۔ صوفی مراد فقیر۔
 قادیان بخش گوٹو۔ عبدالحکیم اچری۔ خواجہ حکم الدین سیرانی۔ نواب دلی محمد ناری۔ حضرت پیر بگاڑو۔ پیر محمد اشد صدیق فقیر
 ۔ حضرت حافظ محمد جمال۔ خلیفہ نبی بخش ناری۔ غلام محمد یاد پوری۔ عثمان فقیر ساگی۔ فقیر محمد یار فقیر
 غلام حیدر شہر۔ منشی غلام حسن گانمن۔ خلیل ننداری۔ امیر سعید میسر۔ محل فقیر ناری۔ بیدل فقیر ندھی۔ نامک
 یوسف۔ امام بخش امام۔ مولانا عبدالغفور منتون۔ بہاؤ الدین رحیم یار اچری۔ حسین دیدار۔ خوش خیر محمد سبانی۔ سید
 ذوالفقار علی شیرازی۔ ملک نور محمد نور امامی۔ نواب شاہ نواز خاں خادم۔ نواب محمد اکبر خاں شائق۔ سید ابر شاہ۔

اصحوال باب

صفحات

۳۲۲ تا ۲۹۳

سرایکی شاعری داد و تریجہاد دور

حضرت خواجہ غلام فیض دادور۔ ایسی دور دیال ادبی خرمیاں غلام علی فقیر۔ خدا بخش فقیر۔ دریا خاں فقیر۔
 پیر علی گوٹو شاہ انزائند دادو تونسوی۔ مخدوم شاہ محمود۔ گل محمد چشتی۔ حاجی محمد سیکین، دیوان غوث دل۔ مخدوم الملک سید
 نیر شاہ۔ بی بی جنت مائی۔ دائی چچا بھلی حنفی ٹی۔ حاجی تاپو۔ مدرسین بکس۔ غلام ماسٹر شہ۔ چتو س گئی
 شاہ محمد دیدار۔ سیر علی مراد خان تاپو غریب۔ فقیر دائی ڈنو۔ مینگو فقیر۔ پیر شہزاد شاہ۔ سید شہزاد
 سید مہر شاہ۔ حضرت خواجہ غلام فرید۔ خواجہ فیض دلی شاعری کوی خصوصیات۔ غلام سکندر غلام۔ مولوی فیروز
 مولوی نور الدین سیکین۔ صوفی رحیم شاہ۔ مولوی غلام محمد جازئی۔ شاہ فیروز الدین نقشبندی۔ سید ماضی شاہ،
 حسن بخش شہزاد پوری۔ مولوی انبختی ندوی۔ مولوی محمود مولائی۔ غلام سکندر سیکین۔ سربا فقیر۔ محمد کھٹیاں
 عمر خان شاہد۔ مولانا برنوردار خوشدل۔ سید محمد فرشت۔ سید کورسے خان جتوئی۔ مولانا غلام خان عظیم۔
 مشتاق رضا۔ حافظ اشد بخش طالب۔ غلام فقیر بلوچ۔ حاجی دلی محمد عاجز۔ خوشی رام۔ ہمت علی شاہ
 رضوی۔ سیر علی نوز خان ناز۔ مائم فقیر۔ حافظا مادی ڈنو۔ سیر علی نوز علوی۔ حضرت احمد یار

سیر مبد العسین سانگی - تامضی فیر محمد قانع - غلام فقیر - کمال خان نگسی - خواجہ عاتق جوری - محمد بخش نائق -
 حافظ فتح محمد قادری - پوٹر مل مست - بابا علی شاہ - مولوی اشد بخش جان باز - سید طلال کلیم سید جان شاہ مجروح
 اشد بخش نائق - مخدوم دیوان دلایت شاہ - مولوی احمد یار - خواجہ محمد یار سیدی - خواجہ نذکر کرم - جان محمد گلز
 سید مبارک شاہ - تامضی محمد عارف - سیال محمد بخش نورز - محمد مٹھا - منشی تیغ علی قسمر - مولانا نور محمد - کمر - اشد ڈیوا
 پربخش - مفضل ملتانی - مولوی غلام حیدر خدا - گل محمد عاشق ملتانی - خادم کھن بیلوی - جند ملتانی - تامضی
 امام بخش شیخی۔

صفحات
 ۵۳۸ تا ۳۹۳

نوال باب
 آسرا نیکی شاعری داچوتھا دور

پاکستانی دور - پاکستانی دور دیاں خصوصیات - مخدوم محمد بخش پیر حضور الدین عاصی - مخدوم نوہار سیدی -
 سخا راضی فقیر - منشی برات علی - خوشتر ججری - مولانا نصیر الدین خرم بہادر پوری - مولانا عزیز الرحمن عزیز -
 حابر مبارک پوری - بابا شیر محمد شیخ - یتیم جتوئی - نور محمد سائی - حافظ عبد اکبر ایم دانشاد - فیض محمد چپ
 صالح محمد صالح اشد آبادی - سید عاصم ادجوری - مولانا عبد المالک صادقی - خواجہ محمد دینی سئیں -
 غلام حسن حیدرانی - غلام حیدر مستانہ - بیگم نصرت عبدالرشید، محمد رمضان سیر نزاری - محمد امیر مجروح
 جان باز جتوئی۔

پاکستانی دور دا ڈوجھا حصہ (جدید شاعری)

سید حسن رضا گرویزی - حبیب نائق - رشید قیصرانی - ارشد تونسوی - سید حسن نقوی - اسلم جاوید

انجسمن شماری۔ احسن داگھا۔ ممتاز اظہر۔ مینرناظمی۔ ممتاز جید ڈاہر۔ سلیم احسن۔ ارشد عثمانی
 ریاض رحمانی۔ زبیر سرد سائردی۔ قیس فییدی۔ ارشد مائانی۔ دشتاد کلا پنجوی
 صدیق طاہر۔ نقوی احمد پوری۔ اقبال بانو۔ اقبال سوکڑی۔ عزیز شاہد۔

ڈاہواں باب نتارا (محاکمہ) صفحات ۳۹ تا ۵۶۵

کتابیات

- ۱، کتاباں
- ۲، غیر مطبوعہ
- ۳، انگریزی کتاباں
- ۴، رسالے تے اخبار
- ۵، زبانی روایات تے انٹرویوز
- ۶، ساؤنڈ لائبریری ریڈیو پاکستان

مہابگ

ادب انساناں دی سانجھی وراثت ہوندے۔ ادب یک ایجھا شیشہ ہوندے جس وچ اوں عہد دی تاریخ۔ تہذیب ثقافت۔ دسیبی ورت ورتاوے۔ لوکاں دے ڈکھ سکھ۔ سوچ فکر سب نشا بر تھندے۔ سرائیکی زبان دے شعری ادب دی کہانی حرف ڈوں وڈے شاعراں، مولوی لطف علی اور حضرت خواجہ غلام فرید نے دے چودھاروں گھدی ہئی۔ ایں توں علاوہ صدیاں تے کھڈیے بے شمار مل مہانگے شعری ادب دی سونہر روئند نہ ہونن دے برابر ہی۔ ایں موضوع دے انتخاب دا وڈا مقصد ایہو ہاکہ وادی سندھ دی ایں قدیم زبان دے عظیم شعری سرمائے کوں کٹھا کیتا ونجے۔ شعری ادب دی ہزار سالہ تاریخ دے باقاعدہ ادوار مقرر کیتے دجنن اور شعراء دے کلام دا تنقیدی جائزہ گھنڈیں ہویں انھاں دے مقام دا تعین کیتا ونجے۔ اے ہک اوکھاتے بنظاہر دس کنوں باہر کم گلدایا۔ سرائیکی زبان وچ وافر کتاباں دی نایابی۔ وسائل دی کمی اور ایں سطح تے پہلے توں تحقیقی مواد دے نہ ہونن یادوں ساڈی راہ وچ ڈھیر ساریاں مشکلاں پیدا تھیاں۔ مگر حضرت خواجہ غلام فرید نے دے ایں مصرع نے میکوں غزم تے حوصلے دا ہک نواں رستہ ڈکھایا۔

تخل مارو دا پینڈا سارا تھیم ہک پہلاناگ !

میں ہوں ہوں سرائیکی زبان دیاں چھیاں تے ان چھیاں کتاباں تے شعری مواد کٹھا کرن شروع کیتا۔ ملتان تے بہاولپور توں علاوہ پاکستان دے جس جھے وچ دی کہیں سرائیکی کتاب دا ڈس پیا۔ اٹھال بچج تے اونکوں حاصل کیتا۔ ایں طرح صوبہ سندھ وچ جتھاں لوکاں دی بہوں وڈی آبادی سرائیکی زبان بولندی اے۔ اٹھال کئی مہینے جا جاتے ونج تے گول پھول کرنی پئی۔ سندھ وچ چھیاں ساریاں کتاباں سندھی رسم الخط وچ ہن۔ انھاں کوں پڑھن سمجھن اور سرائیکی دے موجودہ رسم الخط وچ منتقل کرن واسلہ اپنی جاتے ہک بہوں وڈا اوکھ ہئی جیکوں نبجایا۔ صوبہ سرحد وچ ڈیرہ اسماعیل خان دے انھاں علاقیاں وچ سرائیکی ادب دی تلاش کیتی۔ جتھاں ایں توں پہلے کوئی تحقیق کرن کیتے کینا اپڑیا ہا۔ ایہودجہ ہے کہ میڈے کوں ہن تیں بے شمار کتاباں جر جھیاں ہک صدی پہلے آگرہ۔ بمبئی۔ ساڈھورا۔ میرٹھ اور امرتسر کوں چھیاں ہن کٹھیاں تھی گیاں۔ کئی نادر مخطوطے نصیب بڑیئے اور میں ایں قابل تھیم کہ ایں مقارے وچ پاکستان دے چارے صوبیاں دے ڈھیر سارے سرائیکی شاعراں دا ذکر کر سگیاں۔

سرائیکی زبان دے شعری ادب دی ہزار سالہ تاریخ کھنڈیں ہویں میڈے اگول ڈومجھاسب توں وڈا مسد ایندے ادوار دا تعین تے ایندے شعری ارتقاء دا جائزہ گھنن ہئی۔ ادوار دا تعین کریندیں وقت انھاں سارے عوامل

تے تفصیلی بحث کی گئی ہے۔ جنہاں کوں سائنٹسٹس رکھتے سرائیکی شاعری کے دور مقرر کیتے گن۔ دل ہر دور کے شروع و تہج اول عہد کے سیاسی اور سماجی حالات دا دیور اکتا گے۔ اول دور دیاں ادبی خوبیاں کوں بیان کیتا گے اور اول دور کے نمائندہ شعراء دی نشانہ بھی کیتی گئی ہے۔

شعری ادب کے ارتقائی جائزے واسطے اسان ترے صورتاں اختیار کیتین۔ سب توں پہلے موضوعات اور معنوی اقسام کے حوالے نال پورے شعری ادب کوں پنج عنواناں دے تحت جانچے۔ ایس طرح دینی شاعری، مہربانہ شاعری، عشقیہ شاعری، مزاحیہ شاعری تے ملی شاعری کوں ہک بے توں نکھیرتے پیش کیتے۔ ایس توں بعد اصنافِ سخن کوں سائنٹسٹس رکھتے ہک ہک صنف دا عہد قدیم توں گھن کے اچو کے دور تیں ارتقائی جائزہ گدھے۔ اظہار کے اول سانچے و تہج جیڑے عہد و تہج جو جو تبدیلیاں آئیں او بیان کیتین اور اول صنف سخن دے بھرویں اور نمائندہ شعراء دا تفصیلی تذکرہ کیتے۔ اخصاں و تہج ڈھیر سارے شعراء ایچھے دی ہن جنہاں ہک توں زائد اصنافِ سخن و تہج اپنے تخلیقی جوہر دکھائیں اور ہر پاسے اپنا ہوکا سکد جائے۔ ایس کیتے ضروری ہئی کہ موضوعات اور اصناف کے علاوہ ہر دور کے شعراء دا زمانی ترتیب نال جائزہ گدھا ونجے۔ ایندے واسطے چار ابواب و تہج مجموعی طور تے تمام منتخب شعراء دا ذکر کیتا گے۔ اسے ترے راہیں اختیار کرن نال زبان دی پوری شعری تاریخ نترتے سائنٹسٹس آگئی ہے اور ایس بھلاندرے دی گنجائش باقی نہیں رہی۔

ایس مقالے دا پہلا باب زبان دے لسانی جائزے واسطے مخصوص ہے۔ ایس باب و تہج سرائیکی زبان دے وطن عظیم وادی سندھ دا تاریخی تے تہذیبی پس منظر بیان کرن دے بعد زبانوں دی واد۔ سرائیکی زبان دے خاندان۔ اُردی ابتدائی حالات اور دراوڑی زبانوں نال اُردے رشتے اُتے بحث کیتی گئی ہے۔ ایندے بعد سرائیکی زبان کے عربی، فارسی اور اردو نال لسانی روابط دا دیور اکتا گے۔ اور دل تمام پاکستانی زبانوں سندھی، پشتو، بلوچی، برہموی اور پنجابی نال اُردی سنگت ساتھ تے گال مہاڑ شامل ہے۔ چھیکڑ و تہج منڈھ قدیم توں اچ تیں ایندے رسم الخط دی تاریخ بیان کیتی گئی ہے۔

دوہجے باب و تہج سرائیکی زبان دے لوک ورثے کوں پیش کیتا گے۔ ایندے و تہج بھارتاں۔ کھیدیاں کے پول۔ موسماں۔ فصلوں۔ ملاحواں دے گیت۔ ویب تے کلیپ دے گاؤں۔ اور لوک گیتاں دیاں مقامی تمام اصناف بیان کیتیاں گن۔ پنجاب و تہج رانج سرائیکی لوک گیتاں دے علاوہ سندھ دیاں مخصوص لوک اصناف کوں دی شامل کیتا گے۔ تاکہ شاعری دا جائزہ گھنن توں پہلے ایس زبان دے لوک ادبی ورثے دا علم تھی ونجے۔

سرائیکی شاعری دا گھیر بھوں وسیع ہے۔ ادب کے تفصیلی مطالعہ واسطے ضروری ہئی کے پورے سرائیکی شعری ادب کوں موضوعات اور اصناف کے حوالے نال انج و انج پرکھا ونجے۔ تریچھے باب و تہج اسان موضوعات

کوں سامنٹری رکھیے تے چرتھے باب و تہج اصناف سخن کول۔ ایں طرح پوری شاعری و نڈ و لہجے تے سامنٹے آگئی اے۔

سرائیکی شاعری ادب دا بہوں وڈا حصہ مرثیہ نگاری تے مبنی ہے۔ ملتان منڈھ قدیم توں مرثیہ نگاری دا گڑھ رہیے۔ پورے پاکستان اور ہندوستان و تہج سرائیکی مرثیہ نگاری کول ہک ممتاز مقام حاصل اے۔ ہیں کہتے اسان پنجواں باب نولیکلا مرثیہ نگاری واسطے مخصوص کہتے اور ہر صدی وار علیحدہ علیحدہ مرثیے دی ٹور کول بڑھتے۔ مرثیہ نگاری دی روایت و تہج کیا کیا تبدیلیاں آنڈیاں رہ گن اور کہناں وڈے مرثیہ نگاراں نے اپنے علم فن نال ایں دا دامن بھریے۔ ایں باب و تہج شامل اے۔

سرائیکی شاعری دا منڈھ توں اہج تیں مطالعہ کیتا و بچے تال چار وڈے دور سامنٹری آندن۔ پہلا دور مستقل کہانیاں دے لحاظ نال ۵۰۰ء توں شروع تھیندے اور ۱۱۰۰ء تیں توڑ پکدے۔ ایندے بعد ڈوجھا دور ۱۱۰۰ء توں شروع تھی تے ۱۲۴۳ء مطابقت ۱۸۵۴ء تیں لمیٹا اے۔ تریجھا دور ۱۸۵۴ء دی جنگ آزادی دے بعد دی سیاسی و سماجی صورت حال نال گنڈھوڑا اے اور اے دور قیام پاکستان تیں چلدے۔ قیام پاکستان دے بعد سرائیکی شاعری و تہج نویں سوتھ اور نویں فکر دے ایرے بدھے ویندن۔ ایں پاکستانی دور دے بڑوں حصے ہن۔ پہلے حصے و تہج روایتی شاعری دا تسلسل قائم ہے تے ڈوجھے حصے و تہج جدید شاعری دا آغاز تھیندے۔ لہذا ایں مقالے دے چھویں۔ ستویں۔ اٹھویں اور ناٹویں ابواب و تہج زبانی ترتیب نال ہر دور دا جائزہ گدھا گے۔ اول دور دیاں ادبی خصوصیات گنڈھ وایاں گن تے ہر دور دے نمائندہ شعرا دے حالات زندگی اور فن تے گفتگو کیتی گئی تاکہ ہر پاسوں سرائیکی شاعری دے ارتقاء تے دید بھڑائی و بچ سکے۔

مقالے دا چھیکڑی باب ہن تیں دی ادبی ٹور دا سمجھنا اے تاکہ کچھ ساہ و تہج سرائیکی

زبان دی شاعری دے ارتقاء کول جانٹرن و تہج آسانی تھیے۔

میکوں ہک بی گال عرض کرنی ہے کہ حواشی ہر صفحے دے تلویں حصے و تہج دزج کرن دی بجائے

ہر باب دے چھیکڑ و تہج ترتیب نال تحریر کیتے گن۔ چھپے ہوئے مواد کول علاوہ قلمی کتاباں۔ شغیات دے انٹرویوز اور ریڈیو پاکستان دی ساؤنڈ لائبریری کول دی مدد حاصل کیتی گئی اے۔

میں اپنے مہناں و تہج ڈاکٹر غلام علی الانی۔ پروفیسر و نڈا د کلانچوی۔ سیٹھ محمد عبدالرحمن۔

فدائے اطہر اور الہی بخش سوڈائی دا شکر گزار ہاں جنھاں میڈی ہر طرح تے مدد کیتی اور اپنی لائبریریاں

وچوں کتاباں عنایت فرمایاں۔ ایں مقالے دی کتابت کیتے و حید عباس بخاری تے رب نواز محمدی دا

شکریہ ادا کرینداں۔ اپنے استاد مہر عبدالقادر پٹیوی رہنمائی۔ مدد، سرپرستی اور حوصلہ افزائی دے بغیر

اسے مقالہ ہرگز توڑ نہ بیچ سگدا ہا۔ میڈے کول او لفظ کینی جو شکرے دے طور تے انھاں دی خدمت و ترح پیش کراں۔ صرف دعا کرنیواں کہ اللہ سئیں انھاں کول بھاگ بخت لاوے تے انھاں دی عمر وراز کرے۔

نصر اللہ خان ناصر

۱۵ جون ۱۹۸۸ء